

Norma, kas neparedz lietas dalībnieku tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā, atbilst Satversmei

Satversmes tiesa 2020. gada 16. jūlijā pasludināja spriedumu lietā Nr. 2019-23-01 “Par Civilprocesa likuma 464. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam”.

Apstrīdētā norma

Civilprocesa likuma 464. panta pirmā daļa:

“Lai izlemtu jautājumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanu, kasācijas sūdzības, pretsūdzības un protestus pēc šā likuma 460. panta pirmajā daļā un 463. panta trešajā daļā noteikto paskaidrojumu iesniegšanas termiņa izbeigšanās izskata Augstākās tiesas rīcības sēdē departamenta priekšsēdētāja noteiktā kārtībā izveidota tiesnešu kolēģija triju tiesnešu sastāvā.”

Augstāka juridiskā spēka norma

Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 92. panta pirmais teikums: “Ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā.”

Lietas fakti

Lieta ierosināta pēc SIA “Spilbridge & Partners” pieteikuma. Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesnešu kolēģija saskaņā ar apstrīdēto normu pieņēma lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību pēc pieteikuma iesniedzējas kasācijas sūdzības.

Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka Civilprocesa likuma 464. panta pirmā daļa neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam, jo tā neparedz lietas dalībnieka tiesības pieteikt noraidījumu Augstākās tiesas tiesnešu kolēģijas sastāvā ietilpstošajiem tiesnešiem.

Satversmes 92. panta pirmajā teikumā esot ietvertas personas tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem, bet apstrīdētā norma ierobežojot šīs personas pamattiesības. Šim pamattiesību ierobežojumam esot leģitīms mērķis – tiesas procesa efektivitātes veicināšana. Tomēr pamattiesību ierobežojums neesot samērīgs, jo leģitīmo mērķi varot sasniegt ar indivīda tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem. Turklāt labums, ko sabiedrība gūst no šī pamattiesību ierobežojuma, neesot lielāks par tā rezultātā personas tiesībām un tiesiskajām interesēm nodarīto kaitējumu.

Tiesas secinājumi

Par tiesnesim Gunāram Kusiņam pieteikto noraidījumu

Tiesas sēdē pieteikuma iesniedzējas pārstāve pieteica noraidījumu tiesnesim Gunāram Kusiņam. Noraidījums tika pamatots ar to, ka iepriekš Gunārs Kusiņš ieņēmis Saeimas Juridiskā biroja vadītāja amatu. Būdam Saeimas Juridiskā biroja vadītājs, viņš esot piedalījies Saeimas Juridiskās komisijas sēdē, kurā citstarp tika vērtēta apstrīdētā norma. Tādēļ viņam varot būt iepriekš izveidojies viedoklis par apstrīdētās normas satversmību. [9.]

Tiesas sēdē Satversmes tiesa noraidīja pieteikuma iesniedzējas pārstāves pieteikto noraidījumu, norādot, ka sava lēmuma motivāciju sniegs nolēmumā. [9.]

Satversmes tiesa secināja, ka Gunārs Kusiņš, būdam Saeimas Juridiskā biroja vadītājs, nav lēmis par apstrīdētās normas pieņemšanu. Satversmes tiesa norādīja: vērtējot konstitucionālās tiesas tiesneša objektivitāti, ir jāņem vērā konstitucionālās tiesvedības un konstitucionālajā tiesā izskatāmo lietu raksturs. Konstitucionālās tiesas tiesneša pienākums atstatīties un noraidījuma pieteikums konstitucionālās tiesas tiesnesim nedrīkst radīt tādu situāciju, ka konstitucionālā tiesa vairs nebūtu spējīga funkcionēt. [9.]

Konstitucionālās tiesas tiesneša viedoklis par tiesisko regulējumu pats par sevi nevar būt par iemeslu tam, lai viņš atstatītos no lietas izskatīšanas, vai par vienīgo pamatu viņa noraidīšanai. Par pamatu konstitucionālās tiesas tiesneša pienākumam atstatīties no lietas izskatīšanas vai viņa noraidīšanai varētu būt tādi apstākļi, kas liecina arī par iespējamu tiesneša personisku ieinteresētību panākt konkrētu lietas iznākumu. [9.]

Izskatāmajā gadījumā Satversmes tiesa nekonstatēja tādus apstākļus, kas liecinātu par Gunāra Kusiņa neobjektivitāti. Savukārt Gunāra Kusiņa kā Saeimas Juridiskā biroja vadītāja dalība Saeimas Juridiskās komisijas sēdē, kurā citstarp tika apspriesta apstrīdētā norma, pati par sevi nevar būt iemesls viņa objektivitātes apšaubīšanai. [9.]

Par tiesas objektivitātes prasību

Satversmes tiesa norādīja, ka atbilstoši Satversmes 92. panta pirmajam teikumam valstij ir pienākums izveidot attiecīgu tiesu institūciju sistēmu un arī pienākums pieņemt tādas procesuālās normas, atbilstoši kurām tiesa lietas izskatītu kārtībā, kas nodrošinātu to taisnīgu un objektīvu izspriešanu. [10.]

Starp dažādiem tiesvedības procesiem pastāv objektīvas atšķirības un likumdevējam ir rīcības brīvība gan pieņemt procesuālos likumus un noteikt to kategoriju lietas, kuras attiecīgajos procesos tiek skatītas, gan arī lemt par dažādu kategoriju lietu izskatīšanas kārtību. Tomēr, ja likumdevējs paredz personai tiesības kādā lietu kategorijā pārsūdzēt nolēmumu augstākas instances tiesā, tad likumdevējam jānodrošina, ka pārsūdzības process atbilst tiesas pieejamības, taisnīgas procedūras un citām taisnīgas tiesas prasībām. [10.]

Tiesvedības process aptver ne tikai lietas izskatīšanu pēc būtības vienā vai vairākās tiesu instancēs, bet arī tiesvedības procesa ietvaros veicamās procesuālās darbības, kuru mērķis ir nodrošināt taisnīgu, objektīvu un vispusīgu lietas izskatīšanu, kā arī tiesas pieņemto nolēmumu izpildi. Tādēļ personas tiesības uz taisnīgu tiesu ir jānodrošina visā tiesvedības procesa garumā neatkarīgi no tiesu instances, kurā lieta tiek skatīta, un tiesvedības procesa stadijas. [10.]

Dažādām tiesvedības procesa stadijām var būt atšķirīgs raksturs, proti, tām var būt atšķirīgi mērķi, un tajās tiesa var risināt atšķirīgus jautājumus. Līdz ar to Satversmes 92. panta pirmais teikums prasa ikvienā tiesvedības procesa stadijā nodrošināt personas tiesības uz taisnīgu tiesu attiecīgās tiesvedības stadijas raksturam atbilstošā veidā. [10.]

Satversmes 92. panta pirmais teikums citstarp prasa nodrošināt tiesas objektivitāti jeb neitralitāti. Proti, tiesvedības process nevar būt taisnīgs bez tiesas objektivitātes garantijām, kas atzītas par vienu no Satversmes 92. panta pirmā teikuma elementiem. [11.]

Likumdevējam saskaņā ar Satversmes 92. panta pirmo teikumu ir pienākums ikvienā tiesvedības procesa stadijā nodrošināt tiesas objektivitāti, bet nav pienākuma šā mērķa sasniegšanai ikvienā tiesvedības procesa stadijā obligāti paredzēt noraidījuma institūtu. Likumdevējs ir tiesīgs, ņemot vērā konkrētās tiesvedības procesa stadijas raksturu, paredzēt vienu vai vairākus dažādus līdzekļus tiesas objektivitātes nodrošināšanai, ciktāl šie līdzekļi ir pietiekami, lai nodrošinātu tiesas objektivitāti šajā tiesvedības procesa stadijā. [11.]

Par normatīvajos aktos paredzētajiem līdzekļiem tiesas objektivitātes nodrošināšanai kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā

Satversmes tiesa konstatēja, ka nedz apstrīdētā norma, nedz citas Civilprocesa likuma normas neparedz lietas dalībnieku tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem, kas lems par kasācijas tiesvedības ierosināšanu. Lai izvērtētu apstrīdētās normas satversmību, Satversmes tiesa visupirms noskaidroja, kādi līdzekļi tiesas objektivitātes nodrošināšanai ir paredzēti kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā. [12., 13.]

Tiesas objektivitāti kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā nodrošina visupirms Satversmes 83. pants, kurā ir ietverts tiesneša neatkarības princips, kas konkretizēts likumā “Par tiesu varu”. Šā likuma normās noteikti vispārējie līdzekļi tiesas objektivitātes nodrošināšanai, kas ir attiecināmi uz jebkuru tiesvedības procesu, – augstas tiesnešu izglītības un profesionālās kvalifikācijas prasības un augsti ētikas, godīguma un objektivitātes standarti. Savukārt likuma “Par tiesu varu” 14. pants paredz tiesneša pienākumu atstatīties no lietas izskatīšanas gadījumā, ja pastāv apstākļi, kas rada šaubas par viņa objektivitāti. [13.]

Papildus minētajiem vispārējiem līdzekļiem kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā Civilprocesa likuma normas paredz arī citus tiesas objektivitātes nodrošināšanas līdzekļus. Apstrīdētā norma noteic, ka jautājumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanu civillietā izlemj trīs tiesneši koleģiāli. Savukārt saskaņā ar Civilprocesa likuma 464. panta otro un trešo daļu tiesnešu kolēģija lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību var pieņemt tikai vienbalsīgi. Tātad tiesiskais regulējums paredz vairākus līdzekļus tiesas objektivitātes nodrošināšanai kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā. [13.]

Par normatīvajos aktos paredzēto līdzekļu pietiekamību

Satversmes tiesa pārbaudīja, vai tiesas objektivitātes nodrošināšanas līdzekļi, kas paredzēti kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā, ir efektīvi un tādējādi arī pietiekami, ņemot vērā šīs tiesvedības procesa stadijas raksturu. [14.]

Kasācijas instances tiesas kompetence būtiski atšķiras no pirmās instances un apelācijas instances tiesas kompetences. Kasācijas instances tiesa veic nozīmīgu uzdevumu – līdzsvaro indivīda un sabiedrības intereses, lai nodrošinātu tiesiskuma un taisnīguma principu īstenošanu demokrātiskā tiesiskā valstī. [14.1.]

Tiesneši, kas lemj par kasācijas tiesvedības ierosināšanu civilprocesā, pārbauda formālus nosacījumus, kā arī vērtē pārsūdzēto tiesas spriedumu, kasācijas sūdzībā norādītos argumentus un lietas materiālus vienīgi tiktāl, ciktāl tas nepieciešams, lai noskaidrotu, vai pastāv nepieciešamība ierosināt kasācijas tiesvedību atbilstoši kasācijas tiesvedības mērķiem. Šāds tiesnešu vērtējums nav pielīdzināms lietas izskatīšanai pēc būtības kasācijas instances tiesā. [14.1.]

Tas, ka jautājums par kasācijas tiesvedības ierosināšanu tiek izlemts koleģiāli un lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību var tikt pieņemts tikai vienbalsīgi, kopsakarā ar tiesnešiem noteiktajām augstajām kvalifikācijas un ētikas prasībām novērš iespēju, ka atsevišķs tiesnesis, par kura objektivitāti varētu būt saprātīgas šaubas, spētu panākt to, ka tiek pieņemts lietas dalībniekam nelabvēlīgs lēmums par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību. Savukārt gadījumā, kad tiesnešu kolēģija pieņem lēmumu par kasācijas tiesvedības ierosināšanu, tiesvedība civillietā turpinās kasācijas instances tiesā. Izskatot lietu kasācijas instances tiesā, lietas dalībniekiem saskaņā ar Civilprocesa likuma 464.³ panta otro daļu un 467. pantu tiek nodrošinātas tiesības pieteikt noraidījumu tiesas sastāvā ietilpstošajiem tiesnešiem. [14.1.]

Satversmes tiesa 2018. gada 15. marta spriedumā lietā [Nr. 2017-16-01](#) atzina, ka Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa normas, ciktāl tās neparedzēja iespēju pieteikt noraidījumu tiesnešiem, kas lemj par apelācijas tiesvedības ierosināšanu administratīvā pārkāpuma lietā, neatbilst Satversmes 92. panta pirmajam teikumam. Proti, lietā

Nr. 2017-16-01 Satversmes tiesa vērtēja tāda tiesiskā regulējuma satversmību, kas noteica kārtību tiesvedības ierosināšanai administratīvo pārkāpumu lietās apelācijas instances tiesā, kuras kompetence būtiski atšķiras no kasācijas instances tiesas kompetences. [14.2.]

Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasa nodrošināt tiesas objektivitāti kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā ar tādiem pašiem līdzekļiem kā apelācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā administratīvo pārkāpumu lietās. Ja lietas dalībniekiem tiktu piešķirtas tiesības pieteikt noraidījumu kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā, tiktu izjaukta Civilprocesa likuma sistēma, atbilstoši kurai tiesības pieteikt noraidījumu lietas dalībniekiem ir noteiktas tikai lietas izskatīšanas stadijā un nav paredzētas tiesvedības ierosināšanas stadijā pirmās instances vai apelācijas instances tiesā. Turklāt noraidījuma institūta paredzēšana kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā apgrūtinātu tiesnešu kolēģiju darbu. [14.2.]

Ņemot vērā kasācijas instances tiesas funkcijas un tiesnešu kolēģijas kompetenci kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā, kā arī to, ka tiesnešu kolēģija lemj par kasācijas tiesvedības ierosināšanu koleģiāli un lēmumu par atteikšanos ierosināt kasācijas tiesvedību var pieņemt tikai vienbalsīgi, Satversmes tiesa atzina, ka normatīvajos aktos paredzētie līdzekļi ir pietiekami un efektīvi tiesas objektivitātes nodrošināšanai šajā tiesvedības procesa stadijā. [14.2.]

Par Augstākās tiesas praksi

Lietas izskatīšanas gaitā Satversmes tiesa konstatēja, ka gadījumā, ja lietas dalībnieks piesaka noraidījumu Augstākās tiesas tiesnešu kolēģijas tiesnešiem, šāds noraidījums tiek izskatīts pēc būtības. [15.]

Satversmes tiesa norādīja, ka Satversmes 92. panta pirmais teikums neprasa, lai kasācijas tiesvedības ierosināšanas stadijā civilprocesā tiktu nodrošinātas tiesības pieteikt noraidījumu tiesnešiem, taču uzliek ikvienam tiesnesim par pienākumu nodrošināt personas tiesības uz taisnīgu tiesu. Savukārt Satversmes 83. pantā ietvertais tiesneša neatkarības princips ļauj tiesai tās rīcības brīvības ietvaros sniegt vērtējumu par lietas dalībnieku argumentiem, kas, pēc tiesas ieskata, ir svarīgi lietas dalībnieku vai citu personu tiesību un ar likumu aizsargāto interešu nodrošināšanai. [15.]

Satversmes tiesa nosprieda:

atzīt Civilprocesa likuma 464. panta pirmo daļu par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam.

Satversmes tiesas spriedums ir galīgs un nepārsūdzams, tas ir stājies spēkā tā pasludināšanas brīdī. Spriedums tiks publicēts oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis" Satversmes tiesas likuma 33. panta pirmajā daļā noteiktajā termiņā.

Sprieduma teksts ir pieejams Satversmes tiesas mājaslapā:
http://www.satv.tiesa.gov.lv/web/viewer.html?file=/wp-content/uploads/2019/10/2019-23-01_Spriedums-1.pdf#search=

Relīze sagatavota ar mērķi veicināt izpratni par Satversmes tiesā izskatāmajām lietām. Tā nav uzskatāma par nolēmuma daļu un nav saistoša Satversmes tiesai. Spriedumi, lēmumi un cita informācija par Satversmes tiesu atrodama tiesas mājaslapā www.satv.tiesa.gov.lv.

Ketija Strazda

Satversmes tiesas Sabiedrisko attiecību un
protokola nodaļas vadītāja
Ketija.Strazda@satv.tiesa.gov.lv
67830749, 26200580